

Dravce a sovy

Chráneného vtáčieho územia

Foto: M. Dobry

Nízke Tatry

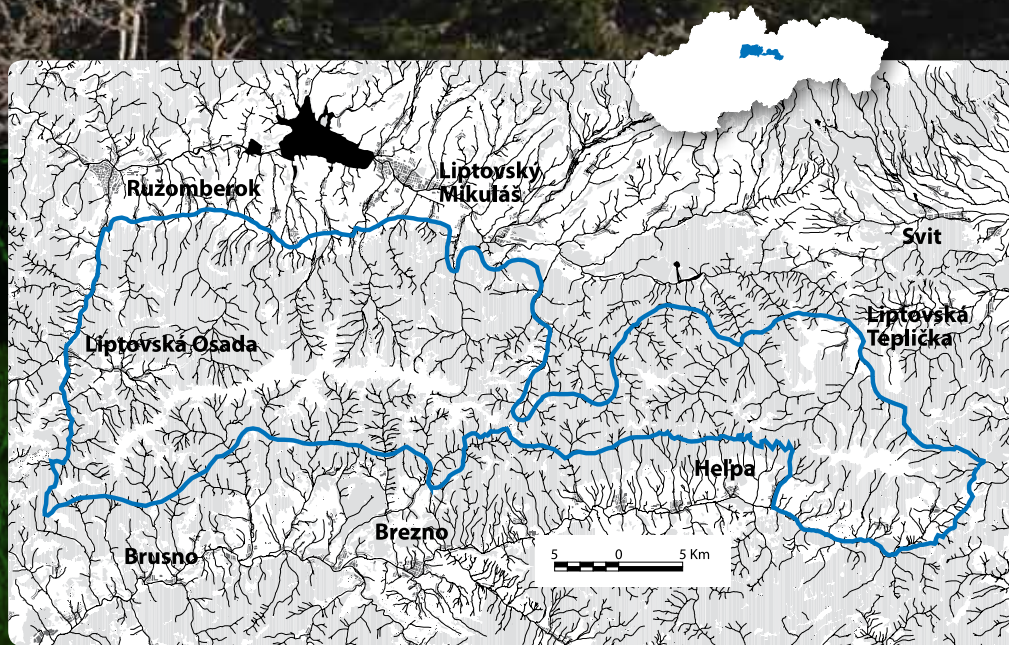
Foto: D. Guip

V každom chránenom vtáčom území (ďalej len CHVÚ) je upravené využívanie územia tak, aby ostali zachované vhodné podmienky pre kritériové druhy vtáctva. Ide o druhy, ktorých populácia v CHVÚ je významná z národného a európskeho hľadiska.

NÍZKE TATRY

Charakter tatranskej prírody je výsledkom zložitých vývojových procesov, klimatických výkyvov a neustálej eróznej činnosti vody, vetra a mrazu. I keď činnosť horských ľadovcov nebola tak výrazná ako v prípade Vysokých Tatier, zachovali sa tu „odkazy“ v podobe impozantných štítov, plies, skalných útvarov, či rozľahlých lesných porastov. Tento malebný reliéf spolu s pestrosťou skalných previsov, či skalných štrbín a rôznorodosťou rastlinných spoločenstiev, tvorí domov pre množstvo chránených druhov vtáctva, vrátane vzácných druhov dravcov a sov. Práve pre tieto prírodné hodnoty boli Nízke Tatry zahrnuté medzi 41 navrhovaných chránených vtáčích území Slovenska.

Zdroj: Rybanič R., Šutiaková T., Benko Š. (eds.) 2004: Významné vtáčie územia na Slovensku. Územia významné z pohľadu Európskej únie, Spoločnosť pre ochranu vtáctva na Slovensku, Bratislava.

Tetrov hlucháň
(*Tetrao urogallus*)

Foto: J. Kořítný

Orol kriklavý
(*Aquila pomarina*)

Foto: J. Křtko

V zmysle vyhlášky Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 189/2010, ktorou sa vyhlasuje CHVÚ Nízke Tatry na ploche o výmere 98 168,52 ha a ktorá nadobudla účinnosť 15. 5. 2010 sú predmetom ochrany nasledovné druhy vtákov:

orol skalný, tetrov hoľniak, tetrov hlucháň, d'ateľ trojprstý, kuvik kapcavý, kuvik vrabčí, jariabok hôrny, bocian čierny, orol kriklavý, výr skalný, včelár lesný, d'ateľ bielochrbtý, žlna sivá, d'ateľ čierny, muchárik červenohrdlý, muchárik bielokrký, strakoš sivý, prepelica poľná, žltouchvost lesný, muchár sivý, lelek lesný a chriaštel poľný.

Tetrov hoľniak (*Tetrao tetrix*) – ako názov napovedá, jeho životným prostredím je hôľne vysokohorské prostredie s rozvolnenou kosodrevinou, vresoviská, rašeliniská a slatiny. V CHVÚ hniezdi jedna z najväčších hniezdných populácií tetrova hoľniaka na Slovensku.

Ďateľ trojprstý (*Picoides tridactylus*) je charakteristickým d'atľom vyšších polôh Slovenska. Preferuje najmä ihličnaté lesné porasty v hrebeňových častiach pohorí.

Foto: S. Harvancik

Foto: S. Harvancik

Jariabok lesný (*Bonasa bonasia*) – vďaka rozľahlosti lesných porastov v CHVÚ hniezdi jedna z najvýznamnejších národných populácií.

Ďateľ čierny (*Dryocopus martius*)

Foto: J. Korman

Bocian čierny (*Ciconia nigra*)

Foto: J. Svetlík

DRAVCE A SOVY v CHVÚ Nízke Tatry

Včelár lesný (*Pernis apivorus*)

Nízke Tatry sú jedným z piatich najvýznamnejších území na Slovensku pre hniezdenie orla skalného (*Aquila chrysaetos*) a jedným z troch najvýznamnejších území na Slovensku pre hniezdenie kuvika kapcavého (*Aegolius funereus*) a kuvika vrabčieho (*Glaucidium passerinum*). Pravidelne tu hniezdi viac ako 1 % národnej populácie orla kriklavého (*Aquila pomarina*), včelára lesného (*Pernis apivorus*) a výra skalného (*Bubo bubo*). Z ďalších významných druhov dravcov v CHVÚ hniezdi aj sokol sťahovavý (*Falco peregrinus*).

Orol skalný

(*Aquila chrysaetos*)

Foto: K. Sothár

Orol skalný je náš druhý najväčší dravec s rozpätím krídiel 190–240 cm. Dospelé jedince sú tmavohnedé so svetlejšími a nevýraznými pásikmi na vnútornej strane chvosta. Temeno a záhlavie sú zlatožlto sfarbené. Má dlhý chvost a široké krídla zakončené prstovitými letkami. Na spodnej strane krídiel sú menšie svetlé škvrny. Mladé jedince sú tmavšie s výraznými bielymi škvrnami na spodnej strane krídiel, vnútorná časť chvosta je biela a ostro ohraničená.

Orol skalný je stálym druhom a v CHVÚ Nízke Tatry uprednostňuje skalné a lesné biotopy málo narušené človekom v blízkosti otvorených priestranstiev. Hniezdne lokality sa nachádzajú na ťažko dostupných miestach. Hniezdo si stavia v skalných stenách alebo na starých stromoch, ktorých prítomnosť v lesných porastoch je pre jeho hniezdenie nevyhnutná. Na odpočinok a nocovanie využíva suché stromy v blízkosti hniezda.

Dôležitou súčasťou domovských okrskov orlov sú rozsiahle potravné teritóriá s dostatkom potravy zastúpené lúkami, pasienkami alebo neobhospodarovanými plochami a lesnými rúbaňami.

Foto: J. Korňan

Dlhý chvost a široké krídla zakončené prstovitými letkami dotvárajú typickú siluetu orla skalného

Foto: J. Korňan

Silueta orla skalného

Partneri v páre žijú spolu v trvalom zväzku. Vo februári a marci na hniezdnej lokalite predvádzajú orly svadobné lety, pozostávajúce zo vzájomného prenasledovania partnerov, spoločného krúženia, strmhlavých letov, premetov a „hojdačiek“.

Do hniezda, ktoré predstavuje mohutnú stavbu, samica koncom marca znáša spravidla 2 vajcia v intervale 2–3 dní, na ktorých sedí približne 45 dní. Mláďatá sa liahnu s 2–3 dňovým odstupom. Pre orla skalného je charakteristický biologický jav, tzv. *kainizmus*, ktorý spočíva v tom, že i keď orlica znáša vo väčšine prípadov 2 vajcia a vyliahnu sa 2 mláďatá, z hniezda spravidla úspešne vyletí len jedno mláďa. Mladšie mláďa niekoľko dní po vyliahnutí hynie, lebo je odstrkované starším súrodencom od potravy a trpí jeho útokmi alebo je ním priamo usmrtené. Starostlivosť o mláďa na hniezde trvá 75–80 dní. Mladé orly po opustení hniezda zostávajú v hniezdnom teritóriu ďalších 3–5 mesiacov, počas ktorých ich rodičia ešte dokrmujú a učia ich loviť.

Mláďatá orla skalného na hniezde

Foto: J. Korňan

Mladý orol na hniezde s ulovenou vevericou

Korist' orla skalného tvoria prednostne cicavce malej alebo strednej veľkosti (napr. kuny, lasice, zajace, mláďatá líšok i srnčatá, svište, kamzíčatá, ale aj túlavé domáce psy a mačky). Z vtákov jeho korisť tvoria napr. krkavcovité druhy, kurovité druhy, sovy alebo iné dravce ako myšiak lesný a sokol myšiar. Iba ojedinele tvoria korisť plazy a obojživelníky. V zime sú hlavnou časťou potravy zdochliny, čím plní dôležitú sanitárnu funkciu v prírode.

V Európe je orol skalný vzácnym druhom s nevhodným ochranárskym statusom. Na Slovensku je chráneným živočíchom v zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 Z. z. je zaradený do kategórie druhov európskeho významu. V Červenom zozname ohrozených druhov vtákov Slovenska je zaradený do kategórie „zraniteľný druh“. Početnosť hniezdnej populácie na Slovensku sa odhaduje na 120 – 140 párov. V CHVÚ Nízke Tatry hniezdi 10 – 12 párov.

Hniezdny a potravný biotop orla skalného

Foto: J. Korňan

Foto: A. Kürthy

Kuvik vrabčí

(*Glaucidium passerinum*)

Kuvik vrabčí je najmenšou európskou sovou o veľkosti hýľa lesného s väčšou plochou hlavou. Zvrchu je tmavohnedý s drobnými svetlými škvrkami, zospodu šedobiely s tmavými pozdĺžnymi škvrkami. Veľmi typické je časté pocukávanie chvostom. Je veľmi dôverčivý a znesie prítomnosť človeka na veľmi krátku vzdialenosť. Počas obdobia hniezdenia je aktívny aj cez deň.

Kuvik vrabčí je stálym druhom a v CHVÚ Nízke Tatry obýva rovnaký biotop ako kuvik kapcavý, čiže staré ihličnaté a zmiešané lesy, často uprednostňuje husté porasty ako aj prostredie v blízkosti čistín, lesných priesekov a horských potokov. Podmienkou jeho výskytu je však prítomnosť dostatku dutín po d'atloch, najmä po d'at'ovi veľkom a d'at'ovi trojprstom, ktoré využíva na hniezdenie a často aj ako zásobáreň ulovenej koristi. Tok začína začiatkom marca, kedy sa samec ozýva charakteristickým monotónnym pískaním. Pre kuvika vrabčieho je viac ako pre iné druhy sov typický jesenný tok koncom septembra a v októbri. Samica znáša väčšinou v druhej polovici apríla spravidla 4–6 vajíčok, na ktorých sedí 28 dní. Znášku zahrieva len samica, samec jej prináša potravu. Po vyliahnutí samica ostáva s mláďatami v hniezdnej dutine

Kuvík vrabčí s obľubou sedáva na vrcholci stromu, z ktorého má dobrý výhľad na okolie

Hniezdny biotop kuvíka vrabčieho

a kŕmi ich potravou, ktorú zaobstaráva samec. Po nakŕmení mláďat samica denne vyhadzuje z hniezda zvyšky potravy (perie, srst' a vývržky), ktoré sa hromadia na zemi pod hniezdnym stromom, čo je pre tento druh veľmi typické. Keď sú mláďatá staršie, samica sa zdržuje už mimo hniezdnej dutiny ale stále v jej blízkosti aby mohla ochrániť mláďatá v prípade nebezpečenstva. Mláďatá opúšťajú hniezdnu dutinu po 30 dňoch a hneď vedľa celkom dobre lietať. Rodičia ich však ešte kŕmia niekoľko týždňov.

Koristou kuvíka vrabčieho sú najmä drobné lesné cicavce a drobné druhy vtákov. Hmyz bol zistený v potrave len vzácné. Počas roka sa potravné spektrum mení, kým v hniezdnej dobe prevládajú drobné cicavce (napr. ryšavky, piskory a hrdziaky) tak v zimnom období pri vysokej vrstve snehu sú to zase drobné vtáčie druhy (napr. stehlíky, sýkorky, kôrovníky a pinky).

V Európe je kuvík vrabčí druhom s vyhovujúcim ochranárskym statusom. U nás je chráneným živočíchom v zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 Z. z. je zaradený do kategórie druhov európskeho významu. V Červenom zozname ohrozených druhov vtákov Slovenska je zaradený do kategórie „nehodnotený druh“. Početnosť hniezdnej populácie na Slovensku sa odhaduje na 1000 – 1500 párov. V CHVÚ Nízke Tatry hniezdi 300 párov.

Kuvík kapcavý

(*Aegolius funereus*)

Patrí medzi menšie druhy sov, veľkosťou aj sfarbením sa podobá kuvíkovi plačlivému. Výrazné žlté oči sú čierne ohraničené. Zvrchu je hnedastý s bielymi bodkami a s rozpitými škvrkami na ramenách, zospodu je belavý s hnedastými škvrkami. Krídla sú guľaté a má priamy let, nie oblúkovitý. Sedáva vzpriamene v korunách stromov, pritisnutý ku kmeňu. Je výhradne nočnou sovou. Kuvík kapcavý je stálym druhom a v CHVÚ Nízke Tatry obýva staré ihličnaté a zmiešané lesy. Pre hniezdenie využíva dutiny po datľovi čiernom a žlnách. Využíva však aj prirodzené dutiny a obsadzuje ponúknuté búdky. Tok začína už koncom februára, zvyčajne však v marci, kedy sa samce intenzívne ozývajú svojim typickým hlasom. Samica znáša koncom marca alebo začiatkom apríla spravidla 4–7 vajíčok, na ktorých sedí 26–27 dní. Počas obdobia inkubácie samec prináša korisť samici. Po vyliahnutí mláďat ostáva samica v dutine a kŕmi mláďatá potravou, ktorú zaobstaráva samec. Samica opúšťa hniezdnu dutinu až keď sú mláďatá odrazené, ale stále sa zdržuje v jej blízkosti. Starostlivosť o mláďatá na hniezde trvá 30–35 dní, vtedy sú mláďatá už letu schopné. Po vyvedení sú mláďatá ešte dokrmované rodičmi. Korisťou kuvíka kapcavého sú predovšetkým drobné zemné cicavce a drobné vtáctvo, hmyz len ojedinele. Taktiež sa môžu v potrave vyskytnúť plchy a netopiere.

V Európe je kuvík kapcavý druhom s vyhovujúcim ochranárskym statusom. U nás je chráneným živočíchom v zmysle zákona NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a podľa vyhlášky MŽP SR č. 24/2003 Z. z. je zaradený do kategórie druhov európskeho významu. V Červenom zozname vtákov Slovenska je zaradený do kategórie „nehodnotený druh“. Početnosť hniezdnej populácie na Slovensku sa odhaduje na 400–600 párov. V CHVÚ Nízke Tatry hniezdi 300 párov.

Hniezdny biotop kuvíka kapcavého

Foto: J. Korňan

Foto: A. Kúrthy

Foto: P. Bačkor

Zanechaná znáška orla skalného v dôsledku vyrušovania lesohospodárskou činnosťou

Rozsiahla kalamitná ťažba v CHVÚ Nízke Tatry

Poškodenie prostredia neusmernenou výstavbou lyžiarskeho strediska

OCHRANA DRAVCOV A SOV v CHVÚ Nízke Tatry

Hlavnou príčinou ohrozenia orla skalného, kuvika kapcavého, kuvika vrabčieho a ďalších lesných druhov dravcov a sov v území je neusmernená lesohospodárska činnosť, ktorá zapríčiňuje poškodzovanie a ničenie lesných porastov, kde tieto druhy hniezdia. Ťažobnou činnosťou sú odstraňované vekovo staršie stromy ako aj staré stromy s dutinami, ktoré vytvárajú pre uvedené druhy vhodné hniezdne možnosti. Negatívne pôsobí na hniezdiace vtáky aj vyrušovanie, ktoré je sprievodnou činnosťou lesohospodárskych zásahov. Vážnou hrozbou pre orla skalného, výra skalného ale aj sokola sťahovavého, ktorý je ďalším významným druhom v CHVÚ Nízke Tatry je neusmernená športovo – rekreačná činnosť (skalolezectvo a turizmus) a vykrádanie hniezd. Výsledkom neusmernenej lesohospodárskej a športovo – rekreačnej činnosti je opustenie znášky počas inkubácie, úhyn mláďat na hniezde a v konečnom dôsledku aj opustenie hniezdnej lokality párnimi týchto druhov. Špecifickým problémom v CHVÚ Nízke Tatry je v poslednom období nevhodná a z ekologického hľadiska jednoznačne neprijateľná aplikácia chemických prípravkov (insekticídov) na ničenie podkôrneho hmyzu, ktorá spôsobuje kontamináciu prostredia cudzorodými látkami a má priamy vplyv na narušenie potravných reťazcov v prírodných ekosystémoch, čo vedie aj ku kumulácii toxických látok v organizme dravých vtákov a sov ako vrcholových predátorov. Ďalšími vážnymi ohrozeniami v CHVÚ Nízke Tatry je neusmernená výstavba športovo – rekreačných zariadení ako aj zmeny v tradičnom obhospodarovaní územia.

Nástrojom na zabezpečenie ochrany hniezdných biotopov orla skalného a ostatných lesných druhov dravcov a sov je uplatňovanie systému vyhlasovania ochranných zón v okolí ich hniezd. Podstatou ochranných zón je vytvoriť priestor v okolí hniezda s bezzásahovým režimom hospodárenia resp. vhodným spôsobom hospodárenia rešpektujúc ekologické nároky týchto druhov. Cieľom vyhlasovania ochranných zón je zabezpečiť nielen úspešný priebeh hniezdenia druhov v danom roku, ale z dlhodobého hľadiska zachovať ich hniezdny biotop v priaznivom stave.

STAROSTLIVOSŤ O CHVÚ

ochrana biodiverzity a spokojnosť obyvateľstva

Cieľom starostlivosti o CHVÚ Nízke Tatry nie je zákaz hospodárenia, ale usmernenie a zosúladenie jednotlivých spôsobov hospodárenia s ochranou druhov, pre ktoré je územie vyhlásené.

Preto starostlivosť o CHVÚ Nízke Tatry ako aj o ostatné chránené územia európskeho významu v rámci sústavy NATURA 2000 je možné zabezpečiť len spoločným úsilím všetkých dotknutých skupín t. j. hlavne lesníkov, poľnohospodárov, poľovníkov a ochranárov.

Ochrana prírodných hodnôt – v tomto prípade vtáctva – môže v niektorých prípadoch znamenať i obmedzenie hospodárskych aktivít v území. Vzhľadom na skutočnosť, že Slovensko je členskou krajinou Európskej únie (EÚ), rešpektovanie princípov Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) EÚ je pre našich poľnohospodárov záväzná. Jednou z oblastí SPP je tzv. Krížové plnenie (KP), ktoré predstavuje mechanizmus podpory udržateľnosti poľnohospodárstva v EÚ prostredníctvom rešpektovania zákonných požiadaviek hospodárenia (ZPH) a udržiavania svojich plôch v dobrých poľnohospodárskych a environmentálnych podmienkach (GAEC = Good agricultural and environmental condition). Dodržiavanie príslušných právnych predpisov, týkajúcich sa ZPH a dodržiavanie štandardov GAEC je podmienkou vyplácania priamych platieb. Ich prípadné porušenia môžu byť sankcionované. Právnym základom pre uplatňovanie KP v oblasti ochrany prírody sú vybrané články dvoch európskych smerníc, tzv. „Smernica o vtákoch“ a „Smernica o biotopoch“.

CHVÚ Nízke Tatry

Mláďatá výra skalného (*Bubo bubo*)

Ďalšou oblasťou SPP je oblasť rozvoja vidieka. Na území Slovenska sa v súčasnosti realizuje jeden z najvýznamnejších programov pre ochranu životného prostredia a zvyšovania kvality vidieckeho života tzv. **Program rozvoja vidieka SR 2007-2013** (PRV). PRV predstavuje efektívny finančný nástroj na zabezpečenie starostlivosti o územia sústavy NATURA 2000 a ponúka poľnohospodárom vo forme agroenvironmentálnych platieb a lesníkom vo forme lesnícko-environmentálnych platieb (tzv. kompenzačné platby) možnosť zapojiť sa do špecifických podopatrení zameraných aj na ochranu vybraných druhov vtákov a ich biotopov. Princípom kompenzačných platieb je náhrada finančných strát poľnohospodárov a lesníkov v dôsledku zabezpečovania starostlivosti o chránené vybrané druhy vtáctva (napr. zmena spôsobu kosby, posunutie termínu kosby, obmedzenie používania pesticídov, časové obmedzenie hospodárskej činnosti na hniezdných lokalitách výberových druhov, vytvorenie ochranných zón na lesnej pôde v okolí hniezd dravcov a sov) za predpokladu dodržania vopred stanovených podmienok. V praxi to znamená šetrne hospodáriť a zároveň dodržiavať odporúčané opatrenia pri ochrane druhov, kvôli ktorým bolo CHVÚ vyhlásené.

Konkrétnym podopatrením zameraným na ochranu orla skalného, orla krikľavého, včelára lesného, výra skalného, kuvika kapcavého, kuvika vrabčieho a bociana čierneho, ktoré sú predmetom ochrany vtáčích druhov v CHVÚ Nízke Tatry v rámci lesnícko-environmentálnych platieb je podopatrienie **„Ochrana biotopov vybraných druhov vtákov“** s výškou platby **65,39 €/ha lesnej pôdy**.

Iným podopatrením v rámci lesnícko-environmentálnych platieb, zameraným na ochranu dutinových hniezdičov v CHVÚ Nízke Tatry t. j. žlny sivej, ďatľa čierneho, ďatľa bielochrbtého, ďatľa trojprstého, muchárika červenohrdlého, muchárika bielokrkeho, žltochvosta lesného a na ochranu lesných kurovitých druhov v CHVÚ Nízke Tatry t. j. tetova hlucháňa a tetova hõľniaka je podopatrienie **„Zachovanie priaznivého stavu lesných biotopov“** s výškou platby **57,92 €/ha lesnej pôdy**.

Konkrétnym podopatrením zameraným na ochranu chriašteľa poľného a prepelice poľnej, ktoré sú predmetom ochrany vtáčích druhov v CHVÚ Nízke Tatry, v rámci agroenvironmentálnych platieb je podopatrienie **„Ochrana biotopov vybraných druhov vtákov“** s výškou platby **55,00 €/ha trvalého trávneho porastu a 67,32 €/ha ornej pôdy**.

Dravce a sovy Chráneného vtáčieho územia Nízke Tatry

Foto: B. Landsfeld

Foto: K. Šotnár

Ochrana dravcov na Slovensku / Raptor Protection of Slovakia (RPS) je nezávislá mimovládna organizácia, ktorej poslaním je výskum a ochrana voľne žijúcich dravcov a sov na území Slovenska. RPS rieši najzávažnejšie problémy a negatívne antropické faktory ohrozujúce populácie dravcov a sov na Slovensku. Intenzívne sa venuje problematike elektrických stĺpov v súvislosti s úhynmi vtáctva na konštrukciách elektrického vedenia, čo je jeden z najzávažnejších problémov ochrany dravých vtákov v Európe. Organizuje a vykonáva fyzickú ochranu hniezdísk orlov a sokolov pred vykrádaním. Realizuje programy záchranu populácie sokola rároha, sokola sťahovavého, orla kráľovského, orla skalného a orla kriklavého. Vykonáva stabilizovanie, úpravu hniezd a hniezdných plošín, inštaláciu umelých hniezd a búdok pre vzácné druhy dravcov a sov. RPS je zapojená do aktivít európskej skupiny, ktorá sa venuje problematike vtáčej kriminality, RPS ovplyvňuje environmentálnu politiku, navrhuje úpravy prislúšných zákonov a upozorňuje na dodržiavanie medzinárodných dohôd týkajúcich sa ochrany dravcov a sov. Svojimi odbornými stanoviskami pomáha Ministerstvu životného prostredia SR a Štátnej ochrane prírody SR. Organizuje kampane a výstavy, vydáva propagačné a metodické materiály, usporadúva prezentácie a prednášky.

Vydala: © Ochrana dravcov na Slovensku / Raptor Protection of Slovakia (RPS), Bratislava 2010

Kuklovska 5, 841 04, Bratislava 4

Tel./Fax: 02/555 73 440, Mobil: 0911 882 626, e-mail: dravce@dravce.sk

www.dravce.sk www.chvu.dravce.sk www.vtaciakriminalita.sk

Autori textu: Soňa Nuhličková, Boris Maderič

Fotografie: P. Bačkor, Š. Benko, M. Dobrý, D. Guip, S. Harvančík, R. Jureček, J. Kicko, J. Korňan, A. Kürthy, L. Kyselica, B. Landsfeld, S. Pačenovský, J. Svetlík, K. Šotnár, P. Vrlík

Grafický návrh: Grafické štúdio Dudok – Ján Svetlík

Tento materiál bol vydaný v rámci projektu EN-2008-018 „Dravce a sovy v sústave Chránených vtáčích území Slovenska“, podporeného prostredníctvom nadácie Ekopolis z Finančného mechanizmu EHP, Nórskeho finančného mechanizmu a štátneho rozpočtu SR.